

DISCUSSIONENOTA

MIDDEN IN DE STAD: HAAGSE AANPAK 2.0

STATUSHOUDERS HELPEN DOEN – EN MEEDOEN IN DE HAAGSE SAMENLEVING

INLEIDING

Den Haag als stad voor iedereen, met iedereen: dat is één van de vele doelstellingen die vast is gesteld als doel van de komende collegeperiode. Als het gaat om de nieuwe Hagenaars, en dan met name statushouders, lijken er hier echter nog veel uitdagingen te liggen. Teveel statushouders hebben moeite om mee te komen in de Haagse samenleving. Te vaak hebben mensen die hun thuisland moesten ontvluchten moeite om de taal te leren, werk te vinden en van Den Haag hun nieuwe thuis te maken.

In het eerste kwartaal van 2019 zal de Haagse gemeenteraad het integratiebeleid voor de komende jaren vormgeven. Hierin worden belangrijke keuzes gemaakt met verregaande invloed op de manier waarop er in onze stad samengeleefd wordt. Ook de kaders van het Haagse integratiebeleid voor statushouders zullen worden vastgesteld, als vervolg op de Haagse Aanpak Statushouders Sociaal Domein uit 2016. Dit biedt kansen om nieuwe stappen te zetten om statushouders te helpen doen en meedoen in de Haagse samenleving. Met het aankomende nieuwe landelijke beleid van Minister Koolmees¹ in zicht en de nieuwe context waar Den Haag zich in begeeft, presenteert GroenLinks daarom deze discussienota, met drie pilaren voor een nieuw beleid:

- 1) Bied nieuwkomers een basis om mee te doen
- 2) Versterk de menselijke maat
- 3) Benut en betrek bewoners en initiatieven

Deze pilaren bevatten enerzijds waardevolle onderdelen van de bestaande aanpak die we moeten behouden, maar ook voorstellen gebaseerd op nieuwe inzichten en het dynamische speelveld dat in Den Haag is ontstaan rondom de integratie van statushouders. De pilaren vormen geen alomvattend beleidskader en zijn ook niet los van elkaar niet zien. Wel beschrijven ze waardevolle principes en concrete suggesties waarmee statushouders een waardevolle basis geboden kan worden om écht mee te kunnen doen in de Haagse samenleving.

De context van een nieuwkomer

Om de uitdagingen van de integratie van statushouders (of, nieuwkomers) te zien, is het allereerst belangrijk om de context te snappen waarin een nieuwkomer in Den Haag terecht komt. Haagse nieuwkomers komen uit verschillende landen, zijn man of vrouw, jong of oud, hetero- of LHBTQ+, en vormen dus een zeer diverse groep: toch zal er hier een context geschetst worden naar één voorbeeld. Als voorbeeld van wat een nieuwkomer meemaakt wordt de (fictieve) situatie beschreven van Zacharia, een statushouder uit Syrië.

Wanneer Zacharia vanuit het COA gealloceerd is om in Den Haag komt wonen, heeft hij een beperkte basis om een zelfredzaam bestaan op te bouwen. Hij heeft een gebrekkige kennis over zijn nieuwe woonplaats, is ondanks zijn opleiding en onderneming in Syrië werkloos en tegelijkertijd is er geen netwerk om op terug te vallen. Zacharia zit één middag per week met een vrijwilliger van vluchtelingenwerk, maar dit biedt niet altijd genoeg tijd om de wirwar aan informatie en verantwoordelijkheden te kunnen overzien. Bovendien spreekt Zacharia de taal nog niet en moet hij de taal cursus zelf vinden en regelen. Tussen alle stress door moet Zacharia het oorlogsgeweld waarvoor hij zijn thuisland is ontvlucht nog verwerken.

¹ Kamerbrief hoofdlijnen veranderopgave inburgering (Wouter Koolmees, 2018). Url: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/07/02/kamerbrief-hoofdlijnen-veranderopgave-inburgering>

Ondanks de kwetsbaarheid waar Zacharia en velen anderen nieuwkomers zich in begeven, gaat het huidige inburgeringssysteem uit van participatie en 'de eigen verantwoordelijkheid' van de statushouder. Voor zaken als het vinden van een goede en betaalbare taal cursus, het afsluiten van een zorgverzekering en het aanvragen van een uitkering helpt de vrijwilliger van vluchtelingenwerk die ene middag en er zijn trajecten om onderwijs of werk te vinden. Maar uiteindelijk is het Zacharia's eigen verantwoordelijkheid om zijn leven op orde te krijgen. Zonder systeemkennis, beheersing van de taal en een netwerk om hulp te vragen loopt hij een risico op problemen als schulden en isolatie, die het moeilijk zullen maken om echt mee te doen in de Haagse samenleving.

Haagse aanpak: nu en in de toekomst

Voordat er op de voorgestelde pilaren ingegaan wordt, wordt een korte schets gemaakt van de bestaande en aankomende beleidscontext. De huidige 'Haagse Aanpak Statushouders Sociaal Domein²' is opgesteld met het idee om nieuwkomers snel te helpen integreren en participeren. Zo worden basiszaken als huisvesting, zorgverzekering en uitkering geregeld, en ondersteunen trajecten als SamenHaags de nieuwkomer in het vinden van werk en onderwijs, in het leren van de taal en wordt er budgetbeheer aangeboden en

Deze uitgangspunten bieden een goede basis voor een nieuw aanpak, maar de landelijke én lokale beleidsmatige en maatschappelijke context is tegelijkertijd veranderd. Zo komt Minister Koolmees in de komende jaren met een nieuw inburgeringsbeleid. Ook hier ligt een nadruk op de eigen verantwoordelijkheid van de nieuwkomer, en er is een sterke focus op taal en werk. Door gebruik te maken van 'duale trajecten', vindt taalonderwijs al op een vroeg stadium plaats, tegelijkertijd met de begeleiding naar werk. Ook wordt er een beroep gedaan op gemeenten om ruim gebruik te maken van hun verantwoordelijkheden. Hiernaast is in 2018 het coalitieakkoord "Den Haag: stad van kansen en ambities" afgesloten. Hierin staat onder andere de wens om van Den Haag een inclusieve stad te maken die er voor iedereen is en waar iedereen mee kan doen. "*Den Haag is een vrije stad. Hier telt je toekomst, niet je afkomst.*³": dat is het principe waar deze discussienota uit voortvloeit.

Midden in de stad: Haagse aanpak 2.0

Vanuit deze veranderende context is deze discussienota opgesteld. Bovendien is de Haagse samenleving ook veranderd. Het is duidelijk geworden dat grote delen van de huidige Haagse Aanpak bijdragen aan een goede integratie van nieuwkomers. Tegelijkertijd zijn er ook knelpunten die het meedoen van nieuwe Hagenaars belemmeren. Zo blijkt deze diverse groep vaak nog moeite te hebben om werk te vinden en de taal te leren. Er is onder sommige groepen nog weinig contact met andere Hagenaars, terwijl dit juist een belangrijk ingrediënt blijkt te zijn om echt een deel uit te maken van de Haagse Samenleving. Wel zijn er in de afgelopen jaren vanuit alle hoeken van Den Haag tal van initiatieven opgezet door bewoners, organisaties en statushouders zelf met het doel om statushouders mee te helpen doen. De gemeente kan deze burgerkracht nog meer ondersteunen en benutten, terwijl er ook veel geleerd kan worden van deze initiatieven. In de rest van de discussienota zal uitgelegd worden hoe hier meer kansen in gepakt kunnen worden.

² Haagse aanpak Statushouders Sociaal Domein (RIS 293919) (Gemeente Den Haag, 2016). Url: <https://denhaag.raadsinformatie.nl/modules/13/Overige%20bestuurlijke%20stukken/119614>

³ Den Haag, Stad van Kansen en Ambities: Coalitieakkoord 2018 – 2022 (2018: blz. 68). Url:

I BIED NIEUWKOMERS EEN BASIS OM MEE TE DOEN

De huidige integratiekaders bieden nieuwkomers voor een deel al een basis om mee te doen. Het regelen van de basiszaken van statushouders is één van de belangrijkste uitgangspunten van de Haagse Aanpak Statushouders Sociaal Domein uit 2016⁴. Hierin werd de doelstelling geformuleerd om statushouders na vestiging zo vroeg mogelijk te ondersteunen en begeleiden, *“gericht op snelle participatie en integratie, met aandacht voor de menselijke maat”*. Dit was gebaseerd op bevindingen⁵ van de Wetenschappelijke Raad voor Regeringsbeleid (WRR), dat stelt dat de integratie van nieuwkomers het best bevorderd kan worden wanneer gemeenten zo vroeg mogelijk ondersteuning bieden op alle relevante leefgebieden.

Terwijl de huidige aanpak een waardevolle basis biedt om van Den Haag een thuis te maken en mee te doen in de samenleving, zijn er ook punten die beter kunnen. Zo worden sommige tools die nieuwkomers in staat kunnen stellen om mee te doen nog onderbenut. Hier kunnen verschillende verbeterstappen in gezet worden die het integratieproces voor de nieuwkomer makkelijker maken en de coördinatie vanuit de gemeente kunnen bevorderen.

Actiepunt 1: blijf de basiszaken voor statushouders regelen. Door nieuwkomers te blijven ondersteunen in het regelen van basiszaken, hebben ze een fundament om op terug te vallen. Voorbeelden van zaken die geregeld moeten worden zijn huisvesting, taal cursus, toegang tot (psychische) zorg en welzijn en het regelen van een uitkering.

Begin zo vroeg mogelijk. In lijn met de Haagse aanpak en de huidige visie van Koolmees is het zaak om hier al mee te beginnen zodra de bekend is dat de statushouder zodra het COA besluit dat hij of zij in Den Haag geplaatst wordt. Zo kunnen er al vroeg stappen worden gezet in het leren van de taal en het opbouwen van een netwerk. Hiermee wordt latere problematiek zoals het opbouwen van (problematische) schulden beter voorkomen: dat biedt de nieuwkomer een robuuste start, en scheelt de samenleving tijd en kosten in een later stadium.

Actiepunt 2: blijf nieuwkomers ondersteunen in hun ontwikkeling en participatie op verschillende leefgebieden.

Nu is er al een aanpak om statushouders aan (taal)onderwijs, werk en andere vormen van ontwikkeling en participatie. Instroommogelijkheden van statushouders in nieuwe trajecten als Werkoffensief +500 bieden hier extra kansen bij. Op dit gebied kunnen een aantal specifieke zaken verbeterd worden.

Versterk het taalkeurmerk. Op het gebied van taalonderwijs is het van belang om overzicht te brengen in de wirwar aan taal cursussen die nu op de markt worden aangeboden. In het huidige speelveld is het voor nieuwkomers nagenoeg onmogelijk om een goede inschatting te maken over de kwaliteit, kosten en andere factoren die van belang zijn. Los van het in kaart brengen van de mogelijkheden die er in het huidige speelveld geboden worden, kan er meer betrouwbaarheid komen als het keurmerk voor de taal cursussen betere waarborgen biedt. Nu wordt er in dat keurmerk voornamelijk naar het slagingspercentage van de taal cursus gekeken, terwijl er geen kennis is over de daadwerkelijke leercurve die nieuwkomers doormaken. Door een toets te ontwikkelen die de mogelijkheden van een statushouder en de groei mogelijkheden van de taal cursus in acht neemt, kan het keurmerk aan waarde winnen.

Benut bestaande trajecten. Door de samenwerking met onderwijspartijen proactief door te zetten, kunnen statushouders zich ontwikkelen en uitzicht krijgen op een baan. Hier liggen bijvoorbeeld kansen bij het nieuwe Kennis en Praktijkcentrum energietransitie van ROC Mondriaan, dat in een ‘Triple Helix’ samenwerking tussen overheid, onderwijs en bedrijfsleven mensen praktisch schoolt en ‘matched’ voor de aankomende energietransitie. Zo kunnen statushouders waardevol participeren en bovendien van grote waarde zijn voor een toekomstbestendig Den Haag.

Erken maatschappelijke initiatieven als participatietrajecten. Participatie en werkgelegenheid rijkt verder dan alleen het commerciële bedrijfsleven. Door projecten van bewoners, organisaties en sociale ondernemers ook te erkennen als participatietrajecten, worden Haagse initiatieven beter betrokken en wordt maatwerk beter mogelijk.

⁴ Haagse Aanpak Statushouders Sociaal Domein (Gemeente Den Haag, 2016).

⁵ Geen tijd verliezen: van opvang naar integratie van asielmigranten (WRR, 2015).

Sociaal netwerk als brede springplank

Eén factor die huidig beleid onderbelicht is gebleven, maar in de praktijk het verschil blijkt te maken, is de rol van informele sociale netwerken in het integratieproces. Politicoloog Robert Putnam maakt in zijn theorie over sociaal kapitaal onderscheid tussen netwerken en organisaties binnen de ‘eigen groep’ (bonding) en het netwerken met ‘andere’ groepen in de samenleving (bridging). Voor een samenleving met inclusie, sociale cohesie en participatie van alle groepen is het sociaal kapitaal in beide vormen van belang. Terwijl bonding groepen helpt hun identiteit te behouden, zorgt bridging voor een verbonden en minder gepolariseerde samenleving.

Uit een overzicht van praktijkonderzoek⁶ van het Kennisplatform Integratie & Samenleving (KIS) in 2018 blijkt dat dit ‘bridging’ mechanisme in het bijzonder aanwezig te zijn bij informele netwerken. Voor statushouders blijkt het vaak makkelijker te zijn om een netwerk op te bouwen rondom de eigen groep, terwijl het opbouwen van sociale contacten met ‘autochtone’ bewoners moeilijker gaat. Tegelijkertijd lijkt dit ook het belangrijkste ingrediënt te zijn voor het vinden van werk. Dit heeft er enerzijds te maken met het communiceren in de Nederlandse taal en de systeemkennis van de ‘local’, terwijl het tegelijkertijd een verderstrekkend netwerk aanbied die sociale mobiliteit oplevert. Factoren als taalachterstanden, culturele verschillen, ‘angst voor afwijzing’ en een gevoel achtergesteld te zijn vormen vaak de belemmering bij statushouders voor het vormen van contacten met bewoners zonder migratieachtergrond. Tegelijkertijd moet er hier rekening gehouden worden met de verschillen tussen groepen. Zo blijkt het in de praktijk voor Syrische statushouders beduidend makkelijker te zijn om contacten op te bouwen met Nederlanders dan bij Eritrese nieuwkomers.

Actiepunt 3: erken (informele) netwerken met locals als brede basisvoorwaarde voor meedoen. Met dit actiepunt worden serieuzere knelpunten op een later moment voorkomen. Alhoewel dit niet één op één in de handen van de gemeente ligt, is het wel mogelijk om de voorwaarden voor sociale netwerken te versterken. Voorbeelden van beleidsmaatregelen hiervoor zijn:

Faciliteer het vormen van informele netwerken en versterk SamenHaags.

Bij SamenHaags worden statushouders gekoppeld aan een Haagse Makker. Door te kijken naar de mogelijkheden om statushouders aan meerdere personen te koppelen, kan het sociale netwerk daadkrachtiger worden terwijl de tijdsinvestering per Haagse Makker juist kleiner en daarmee laagdrempeliger wordt.

Stimuleer kleinschalige en gemengde woonvormen. Kleinschalige woonvormen, eventueel met gemixte functies zoals bedrijvigheid of een sociale wijkfunctie, maken het makkelijker voor nieuwkomers om in contact te zijn met de buurt. Ook bieden kleinschalige woonvormen meer mogelijkheden voor maatwerk, dat knelpunten bij het behalen van de taakstelling voor grote gezinnen en nareizigers tegen kan gaan. Gemengde woonvormen zijn een innovatieve vorm om sociale netwerken te stimuleren. Een bestaand voorbeeld hiervan is het gemengd wonen van studenten en statushouders in ‘Soza’⁷, het voormalig ministerie van binnenlandse zaken. Dit biedt mogelijkheden om kennis over taal, cultuur en het Nederlandse systeem op een natuurlijke manier te delen.

⁶ Wat werkt bij: arbeidsparticipatie statushouders (Kennisplatform Integratie & Samenleving, 2018: 18-21). Url: <https://www.kis.nl/publicatie/wat-werkt-bij-het-bevorderen-van-arbeidsparticipatie-van-statushouders>

⁷ SOZA (2019). Url: https://soza-den Haag.nl/?page_id=207

Proactieve communicatie en informatievoorziening als basis voor vertrouwen

Bij het integratietraject komt veel informatie op de statushouder af, terwijl diegene vaak overzicht mist en de taal nog niet machtig is. Dit kan leiden tot onnodige en kostbare misverstanden en vertragingen, die het integratieproces niet alleen vertragen maar het proces ook ingewikkelder en stressvoller maken voor de statushouder.

Actiepunt 4: Faciliteer betere toegang tot informatie voor statushouders én bewoners

Neem deel aan de NL-app of andere initiatieven die informatie bundelen. De nieuwe NL-app⁸, die ontwikkeld is door gemeente Amsterdam, wordt alle relevante landelijke en lokale informatie voor statushouders in verschillende talen gebundeld aangeboden. Als Den Haag zich bij deze app voegt, en kijkt naar de mogelijkheden om specifieke informatie over formele- en informele Haagse trajecten toe te voegen in samenwerking met het maatschappelijk middenveld, kan er zo een laagdrempelig overzicht ontstaan. Ook het handboek op de website van de Yalla Foundation⁹ kan als model dienen voor een duidelijke wegwijs en de zelfredzaamheid van nieuwkomers stimuleren.

Informeer buurtbewoners over plannen met statushouders. Voor goed contact tussen nieuwkomers en andere bewoners is het van belang dat er goed gecommuniceerd wordt over de plannen. Ook moeten bewoners zich gehoord voelen. Uiteindelijk moet het in de wijk immers samen gedaan worden. Het informeren van buurtbewoners hoeft niet samen te gaan met directe inspraak: de praktijk wijst immers uit dat er anders een 'not in my backyard' effect zal plaatsvinden bij het verspreiden van statushouders. Wel kan er, naar hetzelfde model als bij de komst van de daklozenopvang bij het voormalig Juliana Kinderziekenhuis, proactief het gesprek aangegaan worden met bewoners.

⁸ <https://www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/college/wethouder/rutger-groot-wassink/persberichten/nl-app-gelanceerd/>

⁹ <http://yallafoundation.nl/first-period/>

II VERSTERK DE MENSELIJKE MAAT

Haags beleid in het sociale domein ontwikkeld zich steeds meer van een systeemgerichte naar een meer mensgerichte aanpak. Zo bekijken de Haagse schuldhulpverleners met de brede intake en de klantenreis samen met de cliënten naar alle mogelijke leefgebieden, om juist bij kwetsbare Hagenaars vanuit hun kracht en energie te werken. Een vergelijkbare ontwikkeling vindt plaats in werkoffensief +500, waarbij er niet alleen maar naar een koude ‘match’ met bedrijfsleven gezocht wordt, maar ook juist vanuit de kracht van mensen wordt gekeken naar wat zij wel kunnen doen en hoe zij zich kunnen ontwikkelen. Deze mensgerichte aanpak is niet alleen aangener voor de personen waar het om gaat: het bevordert ook het uiteindelijke doel van integratie.

Actiepunt 5: Versterk de menselijke maat. Nieuwkomers vormen een diverse groep die onderling verschilt in culturele achtergrond, leeftijd, geslacht, opleiding en op allerlei kenmerken. Net als op andere gebieden in het sociaal domein past er niet één aanpak bij zo’n diverse groep: maatwerk is daarom een belangrijke voorwaarde om een nieuwkomer te helpen om op een manier mee te doen die bij de persoonlijke situatie past. Deze menselijke maat kan met verschillende maatregelen gewaarborgd worden.

Initieer een brede intake. In het aankomende nieuwe integratie- en inburgeringsbeleid introduceert minister Koolmees het zogeheten Persoonlijke Integratie Plan (PIP). Hierbij wordt voor elke nieuwkomer een integraal integratieplan gemaakt. Dit biedt de kans om één brede intake te initiëren met één voordeur voor het integratieproces waar de statushouder daarna een traject op maat in kan gaan.

Eén (passende) regisseur, één plan. Door hier net als bij Werkoffensief +500 het principe van één regisseur, één plan toe te passen, hoeft er minder overgedragen te worden. Dit vermindert het aantal miscommunicaties bij overdrachten met mogelijk gevoelige informatie en maakt het mogelijk om te matchen met een passende regisseur met specifieke relevante kennis. Deze regisseur werkt samen met alle partners door de integratieketen heen en heeft de ruimte om maatschappelijke initiatieven te betrekken en ondersteunen.

Neem persoonlijke situatie als uitgangspunt voor integratietraject- en doelstellingen. Voor daadwerkelijk effectief maatwerk is ruimte voor flexibiliteit in het zetten van doelstellingen voor het integratietraject van de nieuwkomer. Zo zou het leervermogen voor een nieuwe taal bij iemand van oudere leeftijd lager kunnen zijn dan dat van een jongere en zullen de woonbehoeften van een nareiziger anders zijn dan die van iemand zonder gezin die alleen aankomt. Deze erkenning van flexibiliteit biedt een waarborg voor een succesvolle toepassing van de menselijke maat.

III BENUT EN BETREK BEWONERS EN INITIATIEVEN

In de afgelopen jaren heeft zich in Den Haag een krachtig en innovatief maatschappelijk middenveld ontwikkeld. Verbonden aan de Haagse huiskamer zijn er van hieruit projecten geïnitieerd door bewoners, organisaties, ondernemers en statushouders zelf om nieuwe Hagenaars mee te helpen doen in de stad. Dergelijke Haagse initiatieven versterken bestaande gemeentelijke projecten en beleidsdoelen. Bovendien hebben Haagse maatschappelijke organisaties het netwerk, de veldkennis én de organisatiekracht om snel in te springen wanneer nieuwe uitdagingen ontstaan. Hierbij neemt het maatschappelijk middenveld niet de rol over van de gemeente: die is immers eindverantwoordelijk en die heeft uiteindelijk de regie in handen. Wel kan het maatschappelijk middenveld als integrale ketenpartner erkent worden en zo bottom-up meedenken over manieren om de Haagse integratieprojecten te versterken.

Eén voorbeeld van zo'n project is Humanity Cab¹⁰: een fietstaxibedrijf dat twee Hagenaars samen met een groep Eritrese statushouders op hebben gezet dat de statushouders nu zelf runnen. Zo helpen bewoners statushouders om mee te doen, en dragen de statushouders bij aan de samenleving. Een ander voorbeeld van een waardevol project dat aan verschillende beleidsdoelen kan bijdragen is het nieuwe project 'Samen Hier'¹¹, dat nieuwkomers koppelt aan vriendengroepen om zo een informeel sociaal netwerk te bieden. Bij 'Refugee Team'¹² worden vrijwilligersteams van statushouders samengesteld voor evenementen in ruil voor toegang tot een bedrijvennetwerk.

Actiepunt 6: betrek en benut bewoners en initiatieven

Erken de Haagse Huiskamer als ketenpartner. Dankzij de Haagse Huiskamer is er in de afgelopen jaren een sterk en veerkrachtig Haags netwerk ontstaan van organisaties en initiatieven die nieuwkomers op allerlei verschillende manieren helpen om mee te doen in de samenleving. Dit biedt potentie en organisatiekracht dat bij gemeentelijk beleid benut kan worden en dat gemeentelijk beleid in de kern versterkt. Deze maatschappelijke organisaties en netwerken kunnen over de gehele integratieketen erkent worden als serieuze partners die mee kunnen doen- en denken met het Haagse integratiebeleid.

Versterk right to challenge. Veel Haagse initiatieven dragen bij aan gemeentelijke beleidsdoelen. Voor een succesvol integratiebeleid dienen niet de bestaande gemeentelijke trajecten zelf, maar de statushouder en de uiteindelijke beleidsdoelen als uitgangspunt te dienen. Het right to challenge geeft bewoners en organisaties de mogelijkheid om taken van de gemeente over te nemen wanneer zij de beleidsdoelen op een betere manier kunnen behalen. Door dit recht proactief uit te dragen én te faciliteren, kunnen waardevolle maatschappelijke initiatieven beter uitgedaagd en benut worden. Zo wordt de Haagse samenleving innovatiever en veerkrachtiger. Ook biedt dit kansen voor een wederzijds leerproces.

Actiepunt 7: versterk Haagse initiatieven

Zoek wettelijke ruimte voor ondersteuning initiatieven. Bewonersinitiatieven en sociale ondernemingen van Haagse burgers, maar ook andere partijen als onderwijsinstellingen, vormen een waardevolle bijdrage aan het integratieproces van nieuwkomers. Ook zij hebben echter te maken met regelgeving. Door bij de vergunningsverstrekking, financiering en andere vormen van ondersteuning het inhoudelijke beleidsdoel als beginpunt te kiezen en van daaruit pas de ruimte te zoeken in de wettelijke hokjes, kunnen juist de vernieuwende initiatieven in Den Haag van de grond komen.

¹⁰ <http://www.humanitycab.nl/>

¹¹ <https://www.justiceandpeace.nl/initiatives/samen-hier/>

¹² <http://refugeeteam.nl/>